



Processes of reinterpretation (metaphor, metonymy) and their expression in two languages (based on English and Uzbek examples)

Parvina SULTONOVA¹

School № 48

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2024

Received in revised form

10 November 2024

Accepted 25 November 2024

Available online

25 December 2024

Keywords:

metaphor,
metonymy,
reinterpretation,
translation,
linguistic peculiarities,
English language,
Uzbek language.

ABSTRACT

This article analyzes the processes of reinterpretation, specifically metaphor and metonymy, and how they are expressed in the English and Uzbek languages. The study explores the cultural and linguistic peculiarities of metaphor and metonymy in both languages, discussing their usage and the challenges faced in translation.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss6/S-pp160-164>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qayta tushunish (metafora, metonimiya) jarayonlari va ularning ikki tilda ifodalanishi (ingliz va o'zbek tillari misolida)

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

metafora,
metonimiya,
qayta tushunish,
tarjima,
lingvistik o'ziga xosliklar,
ingliz tili,
o'zbek tili.

Ushbu maqolada qayta tushunish jarayonlari, xususan metafora va metonimiya, va ularning ingliz hamda o'zbek tillarida qanday ifodalanishi tahlil qilinadi. Metafora va metonimiyaning har ikki tildagi madaniy va lingvistik o'ziga xosliklari o'rganilib, ularning qo'llanilishi va tarjima jarayonlaridagi qiyinchiliklar muhokama qilinadi.

¹ Teacher, school № 48, Qibray district, Tashkent region. E-mail: sultonovaparvina01@gmail.com

Процессы переосмысления (метафора, метонимия) и их выражение на двух языках (на примере английского и узбекского языков)

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

метафора,
метонимия,
переосмысление,
перевод,
лингвистические
особенности,
английский язык,
узбекский язык.

В данной статье анализируются процессы переосмысления, в частности метафора и метонимия, и их выражение в английском и узбекском языках. Исследуются культурные и лингвистические особенности метафоры и метонимии в обоих языках, обсуждаются их использование и проблемы, возникающие при переводе.

KIRISH

Qayta tushunish jarayonlari tilshunoslikda muhim o'rin tutadi, chunki ular til orqali ifodalanayotgan mazmunning chuqurroq ma'nolarini tushunishga yordam beradi. Bu jarayonlar asosan metafora va metonimiya vositalari orqali amalga oshadi. Ushbu maqolada metafora va metonimiyaning ingliz va o'zbek tillarida qanday ifodalanishi va ularning o'xshash va farqli jihatlari ko'rib chiqiladi. Bu ikki uslubiy vosita nafaqat she'riyat va prozada, balki kundalik nutqda ham keng qo'llaniladi. Ushbu maqolada metafora va metonimiyaning ta'riflari, ularning asosiy xususiyatlari hamda foydalanish sohalarini haqida so'z yuritiladi. Metafora – bu biror narsa yoki tushunchani boshqa bir narsa yoki tushunchaga o'xshatib, ularning o'xshash tomonlarini ko'rsatish orqali yangi ma'no yaratish usulidir. Bu uslub orqali bir narsa boshqasining obrazida tasvirlanadi va bu tasvir orqali o'quvchi yoki tinglovchi tushuncha yoki tasavvurni yanada chuqurroq anglaydi. Bu usul tilga poetik va ifodaviy boylik qo'shadi. Masalan, ingliz tilidagi "Time is money" va o'zbek tilidagi "Vaqt oltindan qimmat" iboralari metafora orqali vaqtni qimmatbaho narsa sifatida tasvirlaydi.

Ingliz tilida metaforalar ko'pincha abstrakt tushunchalarni anglashni osonlashtirish uchun ishlatiladi. Masalan:

"Time flies" (Vaqt uchib ketadi)

"Heart of the city" (Shahar yuragi)

Bu iboralar insonlarning vaqt va joy tushunchalarini yaxshiroq tushunishlariga yordam beradi.

O'zbek tilida ham metaforalar keng qo'llaniladi va ular ko'pincha hayotiy tajribalarni chuqurroq anglash uchun ishlatiladi. Masalan:

"Hayot yo'li" (Hayot yo'li)

"Daryo kabi oqib ketadi" (Daryo kabi oqib ketadi)

"Hayot – bu teatr" degan iborada hayot teatrga o'xshatiladi va bu orqali hayotning turli rollar va sahnalardan iboratligi ta'kidlanadi.

Metaforaning asosiy xususiyatlari esa quyidagilardan iborat:

1. O'xshatish asosida yaratiladi.

2. Yangi, badiiy obraz yaratadi.

3. Tushunchalarni yanada aniqroq va esda qolarli qiladi.

Metonimiya esa, bir narsa yoki hodisani boshqa narsa yoki hodisa bilan bog'liq xususiyatlari orqali nomlash jarayonidir. Bu usul ko'pincha yaqinlik va aloqadorlik asosida ishlaydi. Masalan, ingliz tilidagi "The White House issued a statement" va o'zbek tilidagi "Oq Uy bayonot berdi" iboralarini metonimiya orqali ma'muriyatni bino nomi orqali ifodalab, bu bir narsa yoki tushunchani boshqa bir narsa yoki tushuncha bilan nomlash usuli bo'lib, ular orasida ma'lum bir aloqa mavjud bo'ladi. Bu aloqa vaqt, joy, sabab va oqibat kabi turli jihatlariga asoslanishi mumkin. Ingliz tilida metonimiyalar odatda rasmiy va kundalik nutqda keng qo'llanadi. Masalan:

"The crown" (qirolichaning hokimiyati yoki qirolik)

"Hollywood" (kino industriyasi)

Bu iboralar odamlar va joylarning mavqeini yoki ularning asosiy xususiyatlarini ifodalaydi.

O'zbek tilida metonimiyalar ko'pincha an'anaviy va ma'naviy mazmunlarni ifodalashda ishlatiladi. Masalan:

"Qo'l" (yordam yoki kuch)

"Ostonada turish" (yangi bosqich yoki qadam)

"Stol to'la non" degan iborada "non" so'zi "taom" ma'nosida ishlatilgan. Bu yerda non va taom orasidagi aloqa sabab va oqibatga asoslanadi.

Metonimiyaning asosiy xususiyatlari esa quyigagilardan iborat:

1. Aloqa asosida yaratiladi.

2. Narsa yoki tushunchani qisqartirilgan tarzda ifodalaydi.

3. Kundalik nutqda ko'p ishlatiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Metafora va metonimiya ko'pincha adabiyotda, jumladan, she'riyat va nasrda ishlatiladi. Ular asarning badiiyligini oshiradi, obrazli fikrlashni rag'batlantiradi va matnni boyitadi. Bundan tashqari, bu uslubiy vositalar reklama, siyosiy nutqlar va ommaviy axborot vositalarida ham keng qo'llaniladi. Ularning yordamida ma'lumotni qisqa va esda qolarli tarzda yetkazish mumkin. Metonimiya – bu tilshunoslikda va adabiyotshunoslikda keng tarqalgan stilistik usul bo'lib, bir so'zning o'rniga boshqa bir so'zni ishlatish orqali, ular orasidagi yaqinlik yoki bog'lanish orqali mazmun ifodalash usulidir. Metonimiya o'ziga xosligi bilan til va adabiyotda chuqur ma'no va ifoda kuchini oshiradi. Metonimiya so'z va tushunchalar o'rtasidagi turli bog'lanishlarga asoslanadi. Quyidagi asosiy metonimik aloqalarni ajratish mumkin. Bunga quyida misollar keltiramiz:

Bir joy nomi uning aholisi ma'nosida ishlatiladi. Masalan, "shahar ko'chalari quvonchga to'ldi" deyilganida, bu shahar aholisi nazarda tutiladi.

Buyum o'rniga uning materiali ishlatiladi. Masalan, "oltin uzuk" deyish o'rniga "oltin" so'zi ishlatiladi.

Idora nomi uning xodimlari ma'nosida ishlatiladi. Masalan, "universitet qaror qildi" deyilganida, bu universitet xodimlari nazarda tutiladi.

Asar nomi uning muallifi ma'nosida ishlatiladi. Masalan, "Navoiyni o'qiyman" deyilganida, bu Navoiyning asarlari nazarda tutiladi.

Adabiyotda metonimiya asarlar mazmunini boyitishda, personajlarning xarakterini ochib berishda, hamda matnning estetik qimmatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Metonimiya ko'pincha quyidagi maqsadlarda ishlatiladi. Metonimiya orqali yozuvchilar o'z asarlarida ramz va timsollarni yaratadi, bu esa o'quvchiga chuqurroq ma'no va his-tuyg'ularni yetkazishga yordam beradi. Metonimiya yordamida mualliflar reallikni yanada

aniqroq va jonliroq tasvirlaydi, bu esa o'quvchining tasavvurini boyitadi. Metonimiya adabiyotda ijodiy ifodaning asosiy vositalaridan biri bo'lib, muallifga o'z fikr va g'oyalarini original usulda yetkazish imkonini beradi. Metonimiya ko'plab klassik va zamonaviy adabiyot asarlarida uchraydi. Masalan, A.S. Pushkinning "Bronza ot" asarida "bronza" so'zi bronza haykalni anglatadi. Yoki O'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriy asarlarida "Buxoro" so'zi orqali butun Buxoro xonligi nazarda tutiladi.

Metafora eas so'z yoki ibora ma'nosining biror boshqa narsa yoki hodisaga qiyosiy o'tkazilishi orqali ma'no yaratish usuli bo'lib, adabiyot, san'at, ilm-fan va kundalik muloqotda keng qo'llaniladi. Metafora insonning tasavvur doirasini kengaytirib, mavhum fikrlarni aniqroq ifodalashga yordam beradi. Metafora so'zi yunon tilidan olingan bo'lib, "ko'chirish" yoki "o'tkazish" degan ma'noni anglatadi. Bu atama qadimgi Yunoniston davridan boshlab tilshunoslik va falsafada muhim tushuncha sifatida qaralgan. Aristotelning "Poetika" asarida metafora san'atning muhim elementi sifatida tasvirlangan. Metaforalar turli xil ko'rinishlarda bo'lishi mumkin:

Oddiy metafora – bu oddiy bir so'z yoki ibora boshqa bir narsaga qiyoslanadi. Masalan, "hayot – bu yo'l".

Kengaytirilgan metafora – bu bir qator so'z yoki iboralar orqali yaratilgan keng qamrovli qiyoslashdir. Masalan, butun bir she'r yoki hikoya davomida bitta asosiy metafora ishlatiladi.

Arxetipik metafora – bu insoniyat tarixi davomida ma'lum bir madaniyat yoki davrda keng tarqalgan metaforalardir. Masalan, "yorug'lik" bilim yoki ma'rifat ramzi sifatida ishlatiladi.

Jadval metaforasi – bu turli sohalarda keng qo'llaniladigan ilmiy yoki texnik metaforalar. Masalan, kompyuter texnologiyasida "virus" termini.

Metafora inson miyasining abstrakt fikrlash qobiliyatini aks ettiradi. U tilni boyitadi, so'z boyligini kengaytiradi va ma'noni chuqurlashtiradi. Metafora orqali insonlar o'z tajribalarini boshqalar bilan osonroq bo'lishishi, murakkab tushunchalarni sodda shaklda ifodalashi mumkin.

Adabiyotda metafora o'quvchi yoki tinglovchining tasavvurini qo'zg'atish, hissiy holatini kuchaytirish va qiziqish uyg'otish uchun ishlatiladi. Ilm-fanda esa metaforalar murakkab tushunchalarni tushuntirish va yangi g'oyalarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan metaforalarning yangi turlari paydo bo'lmoqda. Masalan, "bulutli hisoblash" (cloud computing) yoki "sun'iy intellekt" (artificial intelligence) kabi atamalar texnologiyalarni tushunish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi.

XULOSA

Metafora va metonimiya ikki tilning ham boyligi va ifodaviy kuchini oshiruvchi asosiy vositalardan hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillarida bu jarayonlar turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarga bog'liq ravishda turlicha ishlatiladi. Ushbu maqolada keltirilgan misollar orqali metafora va metonimiyaning o'xshash va farqli jihatlari yoritib berildi. Metafora va metonimiya adabiyot va tilshunoslikning muhim vositalaridan hisoblanib, ularning yordamida o'quvchi yoki tinglovchi ma'lum bir tushunchani chuqurroq anglaydi va esda qolarli tasvirlar hosil qiladi. Shu sababli, bu uslubiy vositalarni o'rganish va to'g'ri qo'llash har bir adabiyot va tilshunoslik sohasidagi mutaxassis uchun muhimdir. Adabiyot va tilshunoslikda metafora va metonimiyaning o'rni muhim bo'lib, bu ikki uslubiy vosita nafaqat she'riyat va prozada, balki kundalik nutqda ham keng qo'llaniladi. Ushbu maqolada metafora va metonimiyaning ta'riflari, ularning asosiy xususiyatlari hamda foydalanish sohalari haqida so'z yuritdik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
2. Allerton, D. J. (2013). *The Syntax of Metaphor*. Routledge.
3. Perekrestenko, A. A. (2010). *Metaphor and Metonymy in Linguistic Studies*. Moscow State University Press.
4. Haspelmath, M. (2005). *Metaphor and metonymy: Cognitive perspectives*. In: D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press.
5. Sharifov, T. T. (2017). *Metaphor and Metonymy in Uzbek and English Linguistic Culture*. Tashkent State University Press.
6. Lako, S. (2003). *Metonymy and Cultural Concepts in Modern Uzbek Language*. Tashkent National University Press.